

Перед Союзом русинів-українців СР – звітно-виборні збори, регіональні конференції та IX з'їзд

В суботу, 28 червня 2025 р., в Пряшеві відбулось п'яте засідання Центральної ради СРУСР. Голова ЦР СРУСР Павло Богдан прозвітував про діяльність Президії ЦР СРУСР та виголосив доповідь про діяльність Союзу у першому півріччі 2025 року.

Центральна рада СРУСР хвилюючо мовчання вшанувала пам'ять довгорічної організації керівниці жіночої фольклорної групи «Старинчанка» (Снина), членки Центральної ради СРУСР Златиці Фундак, життя якої обірвалося весною цього року.

В дискусії, в якій виступили члени Центральної ради – Іван Лукач (Гуменне), Жанета Штефанік (Стара Любовня), Людмила Ражина (Свидник), Віктор Гащак (Пряшів), Микола Деніс

(Бардіїв), Людмила Гар'янська (Кошиці), Микола Петрищак (Снина), Юліус Панько (Свидник), Валерія Смильницька (Кошиці), Єва Олеар (Пряшів), було позитивно оцінено регіональні огляди народних пісень «Маковицька струна», які вже завершилися у всіх регіонах Пряшівського краю та в Кошицях. Термін проведення огляду народних пісень «Маковицька струна» в Бардіїві та Пряшеві буде остаточно встановлено найближчим часом.

Засідання Центральної ради СРУСР проходило під керівництвом Павла Богдана.

Члени Центральної ради Союзу окрему увагу звернули на роботу гуртів народної художньої творчості в регіоні, в якому проживають русини-українці, оцінили цілеспрямованість і доцільність окремих фестивалів, які організує СРУСР, а також вказали на потребу урізноманітнення форм і методів праці з членською базою СРУСР напередодні звітно-виборних зборів і регіональних конференцій Союзу.

Центральна рада СРУСР перевела Маріана Кнапику з кандидатів в члени Центральної ради Союзу (регіон Стара Любовня).

Як впливає з схвалених Методичних вказівок до підготовки звітно-виборних зборів, регіональних конференцій та IX з'їзду СРУСР, до кінця 2025 року повинні пройти засідання регіональних рад СРУСР з метою підготовки до звітно-виборних зборів первинних організацій та клубів і регіональних конференцій СРУСР. Звітно-виборні збори повинні пройти до кінця лютого 2026 року, а регіональні конференції – до 30 червня 2026 року. Термін IX з'їзду Союзу визначить наступне засідання Центральної ради СРУСР.

-мі-

Президент СР Петер Пеллегріні зустрівся з представниками національних меншин

Петер Пеллегріні у понеділок, 30 червня 2025 р., провів у Президентському палаці круглий стіл з представниками національних меншин.

За його словами, результатом зустрічі стали ряд пропозицій, які він, як очікується, обговорить з міністром культури Мартіною Шимковічовою (SNS).

Він згадав, наприклад, впровадження функціонування Фонду підтримки культури національних меншин або підготовку законодавчих змін до Закону про державну мову. Також на розгляді перебувають законопроекти про національні меншини та поправки до закону про використання мов національних меншин.

На зустрічі також обговорювалися практичні проблеми, з якими стикаються представники меншин в процесі інтеграції в суспільство, оформлення документів, необхідних для легального проживання, та інші теми.

«Незалежно від того, в якій частині Словаччини хтось народився, з якого соціального класу походить і яку національність має, ми всі є повноцінними громадянами Словацької Республіки. Саме ця різноманітність зміцнює Словацьку Республіку, дає натхнення її громадянам і приносить нові культури, нові традиції і різні мови, просто сприяючи тому, щоб Словацька Республіка черпала натхнення з цієї різноманітності і щоб ці спільноти, в тому числі словацька нація, зміцнювали одна одну і жили в мирі і синергії», – сказав П. Пеллегріні на брифінгу.

За його словами, зустріч також надіслала сигнал, що приналежність до тієї чи іншої національності не повинна бути причиною для поділу суспільства.

«Ми не допустимо, щоб конфлікти, навіть сучасні, з деяких країн світу були перенесені до Словаччини», – підкреслив він. Він високо оцінив конструктивну дискусію про функціонування та проблеми окремих національних громад, зазначивши, що слід розрізняти ті з них, які вже давно є частиною життя в Словаччині, і нові, які лише нещодавно утвердилися в країні.

У першому круглому столі взяли участь представники 15 національних меншин і три урядові уповноважені – з питань національних меншин, з питань ромських громад і з питань розвитку громадянського суспільства.

За українську національну меншину у зустрічі взяв участь голова Центральної ради Союзу русинів-українців Словацької Республіки Павло Богдан, який у своєму виступі вказав на відсутність ясної державної політики по відношенню до національних меншин, що породжує проблеми в їхньому культурно-національному житті. Критично висловився до системи підтримки культури та видавничої справи меншин, яка, крім іншого, виключає підтримки діяльності культурно-національних організацій за винятком мадярської організації ЧЕМАДОК. За його словами, державні органи Словаччини не респектують рекомендації Комітету експертів Ради Європи, які впливають із звітів про імплементацію Рамкової конвенції про права національних меншин та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Підкреслив важливість для словацько-української співпраці в області культури вирішення фінансування Словацько-українського культурного та інформаційного центру в Пряшеві.

-р-

Під час роботи Центральної ради СРУСР.

Церковнослов'янська мова і досі звучить у церквах

На 5-е липня у Словаччині припадає державне свято Свв. Кирила і Мефодія. В храмах відбувались святкові богослужіння, а на Девіні пройшли урочистості за участі найвищих представників Словацької Республіки.

«Слово было Бог... Бог бе Слово...» – так звучать цією мовою відомі рядки з Біблії

– Церковнослов'янська мова є прямим продовженням старослов'янської, – каже Віктор Мойсієнко, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – Розрізняють місцеві різновиди церковнослов'янської, або ізводи: чеська (моравська), болгарська, македонська, давньоруська (українська чи

московська), сербська, хорватська глаголична, румунська...

Із запровадженням християнства сюди почали проникати книги з Болгарії, написані старослов'янською чи староболгарською мовою. У кожній церкві потрібно було мати хоча б кілька таких книг – Євангеліє, Псалтир, Апостол. Відповідно, їх стали переписувати, множити. Тому, коли місцевий руський писар – полянин чи деревлянин – переписував книги, він вносив свої мовні особливості. Так і виникає

руський ізвод старослов'янської мови, тобто церковнослов'янська мова руського ізводу. Найдавніша така книга, переписана русином-українцем Григорієм на руських землях, – Остромирове Євангеліє (1056 - 1057).

Оскільки її створювали на південнослов'янських теренах, то риси місцевої мови й лягли в її основу. Найвиразніше вони помітні на звуковому рівні. Коли Кирило й Мефодій з учнями перекладали книги з давньогрецької, то використовували типові для їхнього діалекту слова: брашно, град, враг, ношть, имящее, аз. Ці південнослов'янські особливості з часом усувалися й замі-

нювалися місцевими руськими: брашно ставало борошно, град – город, враг – ворог, ношть – ноч, имящее – маючее, аз – я.

У Словаччині ще збереглась українська вимова, як і в Київському ізводі: вірую, хліб і т.п. У 1842 році український філолог Михайло Максимович зазначав: «Що малороси, йдучи за своєю власною вимовою, букву Ѣ вимовляють як гостре і в тому легко пересвідчитися: досить послухати сільського дяка, який читає церковну книгу: в книзі написано „во вѣки вѣковъ“, а він читає „во віки віков“...»

За матеріалами преси.

-р-

Фінансові пожертви

Редакція «Нового життя» вдячна за моральну і матеріальну підтримку читачів і прихильників газети. На підтримку газети «Нове життя» пожертвувала особа з Свидника, яка не бажає наводити ім'я та прізвище – 50 €

Пожертви на газету, на діяльність Союзу русинів-українців СР та Словацько-українського культурного та інформаційного центру можна надсилати на такий рахунок:

VÚB Prešov, číslo účtu:
SK95 0200 0000 0000 0223 4572

Редакція.

71 Свято русинсько-української культури в оцінці Президії ЦР СРУСР (Із звіту, який пред'явив голова оргкомітету Свята Павло Богдан)

28 червня 2025 року в Пряшеві відбулось засідання Президії Центральної ради СРУСР. Президія схвалила План праці Президії на друге півріччя 2025 року та Звіт про хід 71 Свята русинсько-української культури у Свиднику.

У вирі танцю.

Свято русинсько-української культури є найстарішим фольклорним фестивалем у Словаччині (за кількістю років), який занесений до Книги словацьких рекордів. Фестиваль є щорічним центральним оглядом народної творчості, який дає широкий простір для презентації цілорічної роботи колективів та окремих виконавців НХТ і служить для взаємного ознайомлення з культурою словацького народу, національних меншин та етнічних груп. Збереження традицій наших предків було також головним наміром цьогогорічного 71 Свята русинсько-української культури, яке відбулося у Свиднику 20-21 червня. Цього разу, на відміну від минулих, програма була сконцентрована у два дні.

Перший день Свята (п'ятниця, 20 червня) був наповнений рядом супровідних програм: *Байками в школі* - дитячі перегони на велосипедах, прикрашених стрічками; *Малювання на асфальті* - конкурс дітей початкових шкіл Свидника з малювання на асфальті на пішохідній зоні міста на фольклорну тематику, в якому взяли участь 14 команд по 5 учнів; *Школа танцю для дітей* - навчання народним танцям. Об 11.00 год. у Піддуклянській бібліотеці відбулася бесіда з українськими письменниками та видавцями, в якій взяли участь Микола Зимомря, Олесь Дяк, Олександр Масляник та Ярослав Федшин. Бесіду організував і провів голова Спілки українських письменників Словаччини Іван Яцканин. Після бесіди представники організаторів разом з письменниками поклали букет квітів до пам'ятника Олександрові Павловичу. О 14.00 год. у СНМ - Музеї української культури відкрилася виставка *Послання гармонії*, на якій представлені роботи українських художників Михайла Довганя, Аліни Славгородської та словацького художника Юрая Ткачика. О 16.30 год. в дерев'яній церкві Святої Параскеви в скансені СНМ - Музею української культури відбулася Свята Літургія.

О 18 год. вечора приматорка Свидника Марцела Іванчова та голова Центральної ради СРУСР Павло Богдан офіційно відкрили Свято. Воно розпочалось першою програмою *Ей загравайте, загравайте...* (сценарій і режисер Марія Пайзинкова), в якій виступили діти основних шкіл Свидника, співочий гурток при СНМ-МУК, дитячий фольклорний колектив *Маковичка* зі Свидника і дитячий фольклорний колектив *Венок* з Бардієва.

П'ятнична програма продовжилася народною музикою та співом у програмі *Застівайте собі* (сценарій і режисер Марія Пайзинкова), в якій

взяли участь фольклорні ансамблі Роберта Гарчара з Бардієва, *Чаваргош* з Гиральтівців, *Маковиця* зі Свидника, співочий колектив *Маковицький голос* зі Свидника, дует Радована Шашали і Радована Дзяка з Пряшева і танцювальний колектив *Бартфа* з Бардієва.

У п'ятницю на сцені також виступили фольклорні ансамблі *Черговчан* з Бардієва і *Маковиця* зі Свидника з програмою *Топаночки мої* (сценарій і режисур Марії Пайзинкової). Програму доповнив танцювальний колектив Руського культурного центру в Новому Саді (Сербія).

Насичену п'ятничну програму завершив фольклорний ансамбль *Музичка* з Братислави, який виконав широкий репертуар словацьких, українських та місцевих русинських народних пісень.

Дитячий фольклорний колектив Венок з Бардієва виступив у перший день Свята у програмі *Ей загравайте, загравайте...*

Першу суботню програму (21. 6. 2025), яка розпочалася в місцевому амфітеатрі о 18 год., написала і зрежисувала Анна Кнежова. У програмі під назвою *За хлібом і сіллю* вона представила глядачам кілька аспектів теми еміграції на роботу з кінця 19 століття до наших днів у великому часовому і сценічному просторі. Виступали: фольклорна група *Стропковчани* та фольклорний колектив *Стропковчан*, співацька група *Свидничанка*, *Свидницькі гелігонкари*, фольклорна група *Стужиця* з Снини, *Варехівські співаници*, фольклорний колектив *Маковиця*, фольклорна група *Курівчан*, фольклорний колектив *Карпатянин* з Пряшева, чоловіча співацька група *Поляна* з Кошиць та Іван Рудий. Програму знову доповнив танцювальний колектив Руського культурного центру в Новому Саді (Сербія).

На завершення фестивальної програми виступили професійний ансамбль *ПУЛЬС* та музично-співочий колектив *Коняре* з Пряшева.

Обидва дні програму супроводжували Людмила Ражина (український текст) та Іван Рудий (словацький текст). За взаємною згодою програму

та пропагування Свята забезпечили працівники Піддуклянського освітнього осередку у Свиднику на чолі з директором Мирославом Штоффом, а сценарії та режисуру окремих програм підготували Марія Пайзинкова та Анна Кнежова.

Недоліком програми було те, що в ній взяв участь лише один іноземний ансамбль (Сербія). Інший запланований іноземний ансамбль (Україна) не прийшов через брак коштів на транспорт. Також було недостатньо представлено різні регіони, де проживають русини-українці. Крім самого Свидника та сусідніх Стропкова і Бардієва, були лише виконавці з Пряшева, Кошиць та Снини, якщо не брати до уваги братиславський ансамбль *Музичка*. Традиційно час окремих програм не дотримувався.

Загалом на Святі виступили 520 виконавців (24 колективи та 4 солісти), 12 учасників одного іноземного колективу та професійний ансамбль (ПУЛЬС).

Свято було організоване за фінансової підмоги Фонду підтримки культури національних меншин, Пряшівського самоврядного краю та Міністерства туризму і спорту через агентство *Slovák Travel*. 71 Свято русинсько-української культури пройшло під патронатом голови Пряшівського самоврядного краю Мілана Маєрського.

Незважаючи на це, загальна сума в нинішніх цінах була недостатньою, а враховуючи брак кадрового потенціалу Союзу русинів-українців Словацької Республіки, необхідно розглянути питання про те, чи в силах нашої організації продовжувати реалізацію Свята.

Паралельно з цим необхідно, щоб всі члени вищих органів СРУСР, які мали б бути залучені до реалізації програми, зробили саморефлексію і повернулися до того ентузіазму, з яким вони відстоювали проведення Свята у Свиднику.

Фото Ладислава Цупера.

Жива картина Донбасу

Інформаційна війна Москви постійно перекидає факти про український Донбас. З боку окупантів постійно звучать твердження про більшовицький «подарунок» Україні щодо Донбасу. Зокрема, Путін твердить, що українцям Донбас та навіть увесь схід України у 20-х роках минулого століття віддав радянський уряд. Правда, факти говорять про щось зовсім інше. Подивимось на кілька моментів, які говорять про український Донбас. До таких міркувань нас привів роман «Ворошиловград» сучасного українського письменника Сергія Жадана (на фото), який вийшов у словацькому перекладі під назвою «Vorošilovgrad» (видавництво «DAJAMA», Братислава, 2025, автор перекладу – Ондрей Губінський). На обкладинці словацького перекладу наведено назву «Vorošilovgrad». У цьому зв'язку словацьким перекладачам треба знати, що в українській мові є фонема «г», але і фонема «ґ». Слово град означає місто. Назва Ворошиловград кілька разів мінялася. У 1990 році Ворошиловград перейменували на Луганськ.

Страхіття війни та горе людей Донбасу Сергій Жадан зобразив і в романі «Інтернат», який вийшов словацькою мовою у видавництві «Absynt» у перекладі Ондрея Губінського. Кінцем квітня 2024 року С. Жадан став воїном 13-ої бригади Національної гвардії «Хартія». Ще одна найновіша інформація: Сергій Жадан став лауреатом Австрійської державної премії з європейської літератури 2025 року. Нагорода підкреслює внесок письменника в європейську літературу та підтримку української культури.

Повернімся до російських сумнівів щодо українського Донбасу. Оскільки у зв'язку з адміністративно-територіальним розподілом тодішньої Російської імперії Україна зовсім не згадується, не міг себе презентувати і український Донбас. З виникненням української державності змінилися критерії і для позначення українського Донбасу.

Ще кілька фактів, які надають повнішу картину українського Донбасу. Нелегкою була доля письменників Донбасу, у яких є до нього безпосереднє відношення.

«Любіть Україну» – цей віршований твір належить поету Володимиру Сосюрі (1897-1965), який народився на Донбасі у селі Дебальцеве. 2 липня 1951 року вірш В. Сосюри «Любіть Україну» оголосили ідейно шкідливим. Його поезія стала загрозою для режиму. На словацьку мову вірш переклав

Любомир Фелдек. Нагадаємо, що у 1962 р. вийшло вибране поезії В. Сосюри словацькою мовою під назвою «Tak nikto neľúbil» у перекладі Юліуса Кокавця.

На Донбасі народився український літературознавець Іван Дзюба (1931-2022) – автор фундаментальної роботи «Інтернаціоналізм чи русифікація?», в якій викрив згубну політику партії щодо національного питання. Це не лишилося без відповіді. Переслідування, заборони.

Поет Василь Стус (1938-1985) навчався у Донецькому педінституті (тепер Донецький національний університет ім. Василя Стуса). В. Стус – один з найактивніших представників дисидентського руху в Україні. Був засуджений на довгострокове ув'язнення в таборі біля села Кучино Пермського краю (Росія), де й помер.

З Донбасом пов'язане життя дальшого українського дисидента, Олексі Тихого (1927-1984) – члена-основоположника Українського гелісинського руху. Свій життєвий шлях закінчив у радянському концтаборі.

Не можна не згадати Івана Світличного (1929-1992) з Луганської області – поета, літературного критика, перекладача, дисидента, лауреата Державної премії Т. Г. Шевченка. За свою громадянську позицію зазнав переслідування органами тоталітарної радянської влади.

І так ми могли б продовжувати письменником М. Руденком, поетом В. Голобородьком, поетесою Г. Гайворонською та іншими. І ці особистості є переконливим доказом, що Донбас – український.

Ще раз зупинимось біля Сергія Жадана, якого називають «Голосом сходу», і це не лише тому, що він народився в Луганській області, але і тому, що його творчість торкається багато тем, серед них і російсько-української війни. Читач посередництвом його творів дістає неповториму картину про Донбас. Живу картину!

Іван ЯЦКАНИН.

Яка мова найближча до української?

Українська мова належить до слов'янської групи індоєвропейських мов. Багато хто вважає, що найближча до неї – російська, але це не так.

Насправді:

- Найближчою мовою до української є білоруська – вони мають дуже багато спільного в лексиці, граматиці й фонетиці.
- Польська мова також досить близька, хоч і належить до

іншої – західнослов'янської групи.

- Словацька та чеська мають подібності, і носії цих мов часто розуміють українську.
- Російська лише на п'ятому місці – вона має помітні відмінності, особливо у вимові.
- Інтересний факт: українці та словаки можуть вільно спілкуватися кожен своєю мовою – і все зрозуміло!

Радіо Трек.

Сотні сіл зникли з мапи Словаччини. Інші вимирають

(Продовження. Початок в № 13/2025)

За неповними статистичними даними, понад півмільйона людей виїхали на заробітки до Америки між 1873 і 1913 роками, більше половини з них – з Шариша, Земплина, Абова (сучасний район Кошиці) і Спиша. Уряд у Пешті почав вживати міри проти масової еміграції лише тоді, коли над північними районами вже нависла серйозна загроза депопуляції. Але це не запобігло зникненню багатьох сіл.

Тут, однак, слід підкреслити, що в Словаччині в середні віки і в більш пізній час не тільки зникали села, але й виникали нові. За даними крайового перепису 1720 року, на нашій території налічувалося 3 589 населених пунктів. Через двісті років, згідно зі статистичним лексиконом, опублікованим у 1921 році, їх було на 116 менше – 3 473. Минуло 78 років, і Словаччина мала лише 2 695 сіл. На 778 менше, ніж на момент створення ЧСР.

За словами географа Владіміра Славика з Університету Коменського, у 1989 році ми досягли рекордного історичного мінімуму за кількістю сіл.

Що ж насправді сталося за цей час, що так багато сіл зникло?

Обличчям до вогню і води

Восени 1944 року німецька армія придушила Повстання. Потім майже дев'ять місяців через Словаччину проходив фронт. У деяких місцях від боїв не залишилося каменя на камені. Німецькі окупанти спалили 102 села і селища лише за те, що вони нібито підтримували партизанів. Але життя до них вже не повернулося за винятком одного з них – Калішта.

За словами Мирослава Сабола з Історичного інституту Словацької академії наук, бої під час визволення Словаччини від німецької окупації завдали найбільшої шкоди кільком районам східної Словаччини, Липтову та деяким районам південної Словаччини.

У піддукланському краї люди жили в землянках не тільки в розкиданих селах, але навіть у Свиднику.

Або візьмемо тодішній Меджилабірський округ з його сорока п'ятьма селами: загалом було зруйновано 3 353 будинки, тоді як у п'ять разів бомбардованій Братиславі «лише» 1 175.

На північному сході 60 сіл були спалені дотла або повністю зруйновані, як, наприклад, Токаїк, але навіть він був відбудований після війни.

У Словаччині в 1945 році було 3 360 сіл, що на 113 менше, ніж у 1921 році. Однак минуло 45 років, і рекордні 665 з них зникли з мапи. Як таке могло статися?

Деякі залишилися на дні водосховищ. У другій половині минулого століття таким чином зникло понад тридцять сіл. Близько 20 тисяч людей були змушені покинути рідні місця перед затопленням. У деяких регіонах їх називають «zatorpenci».

Все почалося з Оравської греблі, до завершення будівництва якої у 1953 році довелося виселити села Оравські Гамри, Сланиця, Лавково, Уст'є та Осада. Напевно, найвідомішим з них була Сланиця, батьківщина мовознавця Антона Бернолака. До затоплення в селі проживало 850 жителів. Останніх довелося силоміць забрати солдатам, коли вода вже заливала їхні домівки.

Недавно виповнилося 50 років відтоді, як почалося заповнення водосховища Липтовська Мара. До цього вони витіснили 13 сіл і селищ, серед яких Черниця, Демчин, Липтовська Мара, Нижні Дехтари, Палудзу, Сокольче та інші. Загалом 940 сімей – понад чотири тисячі осіб.

Згадаймо ще хоча б Старинську греблю. Вона була завершена в 1988 році в північно-східній частині Земплина. Крім однойменного села, було виселено ще шість сіл. Фактично під водою залишилося лише одне – Старина (до затоплення в ньому проживало 250 жителів). Інші п'ять – Дара, Остружниця, Руське, Смольник, Велика Поляна і Звала – довелося знести, оскільки вони знаходилися в зоні безпеки водосховища, яке постачає питну воду на схід Словаччини.

«З гігієнічних міркувань там

також заборонена сільськогосподарська діяльність, – пояснював нам багато років тому Франтішек Кірняк, голова Об'єднання переселенців у Снині. «Найбільше, що ви можете зробити, це скосити пасовище і висушити сіно». Переселенці можуть ходити на родові цвинтарі – тільки Старинське знаходиться під водою – але їм більше не дозволяють там ховати.

До чого призвела втрата перспективи

Величезний занепад сіл у минулому столітті не можна пояснити лише будівництвом водосховищ.

Не можна пояснити його і тим, що деякі з них були змушені поступитися місцем промислового будівництву.

Але навіть не шляхом створення військових округів, таких як створений у 1950 році Лешт (що означало зникнення однойменного села і села Тур'є Поле) і двома роками пізніше Яворина, для якого зникли три села: Блажів, Дворці і Рускинівці.

Чи занепад відбувався в основному через злиття сіл, в якому менші села, так би мовити, розчинилися?

За соціалізму була створена система центральних – осередкових поселень, щоб забезпечити сільським жителям вищий рівень життя та послуг. «Село мало зрівнятися з містом, таким було тодішнє політичне гасло, – розповідає соціолог Любомир Фалтян. «В результаті багато так званих неперспективних сіл були заанексовані і не розвивалися далі».

Уряд тодішньої Словацької Соціалістичної Республіки визначив 775 таких сіл постановою 1972 року. Вони підлягали закриттю, тимчасовій забороні або суворому обмеженню будівельної діяльності. Влада дозволяла їм лише в населених пунктах районного та місцевого значення, які також називалися strediskovými осередковими селами. Передбачалося, що внаслідок цього зникне ряд менших сіл, оскільки молодь, зокрема, буде будувати будинки і почне жити в селах, які гарантовано будуть мати перспективу.

У деяких краях це припущення підтвердилося, в інших – ні. Як недавно показав географ Роберт Ішток з Пряшівського університету, кількість сіл, що об'єдналися в Пряшівському краї, до 1989 року зменшилася мінімально – приблизно на п'ять відсотків.

Ініціативні групи в невеликих селах самі вигадували і будували необхідну інфраструктуру або зручності (магазин або новий цвинтар, тротуари або асфальтове покриття для дороги) самотужки в акції Z. І вони вижили.

Але багато інших «неперспективних» сіл були адміністративно приєднані до сусідніх міст. Таким чином, сім навколишніх сіл злилися з Братиславою в 1972 році.

Втім, у такий спосіб у той час були «упаковані» і значно менші міста і навіть села. Наприклад, у 1980 році до Глоговця було приєднано село Шулеково. А в 1972 році три села – Прибой, Шуля і Червеняни – були приєднані до села Сенне у Велькокртішському окрузі. Про них почали говорити і писати як про «колишні».

Можна навести багато подібних прикладів, коли навіть життєздатне село офіційним рішенням «понижували» до «місцевої частини» міста, містечка чи навіть села (навіть «осередкового»). Але після 1989 року ситуація змінилася, і багато адміністративно приєднаних сіл через місцеві референдуми почали відокремлюватися і відновлювати свою колишню втрачену незалежність. Таким чином, кількість сіл у Словаччині з тих пір збільшилася більш ніж на двісті, до нинішніх 2 890.

Іноді це було виправдано, а іноді ні. Тому що відокремлені населені пункти не мали достатньої економічної та людської сили, щоб існувати самостійно. Особливо в прикордонних районах на півночі, де після 1989 року промисловість занепадала, а безробіття зростало.

Мистецтво і воля до об'єднання зусиль

Потрібно хотіти об'єднати зусилля, а багато людей не люблять

цього або не знають, як це зробити.

Іван Чурпек, староста села Владича

Окремо варто згадати про Владичу. Вона утворилася в результаті злиття п'яти невеликих сіл Стропківського округу 60 років тому і не розпалася навіть після великих політичних і соціальних змін.

Як це можливо і чому інші невеликі села не наслідують її приклад, наприклад, з околиць Свидника або Меджилабірців, де більшість сіл можна назвати вимираючими?

«Потрібно хотіти об'єднатися, а багато людей цього не люблять або не знають, як це зробити», – вважає староста Владичі Іван Чурпек (він перебуває на цій посаді вже 11 років).

Сьогодні об'єднане село налічує 60 жителів, але багато з них сплачують податки в тих містах, де вони живуть більшу частину року (у Владичі – лише з квітня по жовтень). За словами старости, це велика проблема.

То з чого ж живе Владича? Передусім з туризму. Людей приваблює незаймана природа, пам'ятки культури, місцевий сільський музей, добре функціонуючий пансіонат.

Але ви не знайдете тут продуктового магазину. Найближчий знаходиться в Сташківцях, що в трьох кілометрах від Владичі і в п'яти кілометрах від Дрішної.

За словами старости, об'єднане село не розпалося ще й тому, що приєднані села зберегли вивіски зі своїми оригінальними назвами – знаки ідентичності. Не тільки люди з усієї країни, але й місцеві жителі чорним по білому знають, що вони знаходяться в Сухій або Дрішній, а не тільки в об'єднаній Владичі...

Однак очевидно, що комунальна реформа, органічною частиною якої буде порятунок зникаючих сіл шляхом їх об'єднання, в Словаччині неминуча. Прикладом може слугувати сусідня Австрія, де така реформа скоротила загальну кількість сіл на 42%.

Володимир ЯНЦУРА.

PRAVDA, 23.05.2025.

(Закінчення в наступному номері)

62 роки тому...

шого сільських господарів або ремісників. Може, і тому в ті роки в школі носились одинакові уніформи, в нашому випадку плащівки (куртки сатенові). Не було такого, щоб заздрити модні марки одягу, взуття, не носились фарбоване волосся, пофарбовані нігті і т. п., що стало модним в сьогоднішні часи вже у наймолодших учнів чи студентів.

Те все пригадалось в розмовах з однокласниками в день нашої зустрічі. Згадали професорів, їхню ласкавість та й серйозний, інколи

і строгий підхід до студентів. Згадали веселі поїздки за пізнанням деяких місцевостей, напр. купання в Ружбахах, зимову лижну підготовку в рамках фізкультури в Татрах та й спільні бригади при збиранні картоплі тощо. Прогульки міським «корзо», коли не їхали до своїх батьків у рідні села, бо сидіти в гуртожитку, де тіснилось в одній кімнаті і 30, може, й більше дівчат, не було дуже приємним у вільний від навчання час.

Все це відбувалось багато років тому, але спогади тепер пом'як-

шали душу, в очах засвітили ніби слези, а може, це тільки роками так сприймаються картини з молодості, незрілості в повному розмірі?

Тим сильнішим при спостереганні розмов однокласників було те, як «пишались», в доброму розумінні цього слова, своїми дітьми, їхніми сім'ями. Які їхні життєві дороги, успіхи, як посувалось їхнє місце в суспільстві, як росла їхня кар'єра, як просувались по службовій, науковій та іншій діяльності, популярності в різних галузях, що їх повело далі чи ближче за кордон, де тепер проживають, гордились успіхами дітей і онуків.

Було цікаво багато чого послухати, трохи і позаздрити, але найбільше насолоджуватися тим, знаючи, звідки походять ці родини, в яких обставинах жили - чого вони досягли, як виховали своїх нащадків. Одночасно було приємним сприймати їхню охоту прийти, зустріти давніх однокласників, друзів, дізнатись один від одного, яке життя, яке здоров'я, переконатись, що правдивим є мотто нашого стрічкового вітання: «Життя дається людині всього один раз, і прожити його треба так, щоб не було боляче за безцінно прожиті роки...»

За IV Б клас СЕШ в Пряшеві
Єва Олеар.

Сидіти в колі однокласників, слідувати за їхнім обличчям, почути дещо з розмов, які велись навколо святково прибраного стола, було нещоденним.

На початку нашого сидіння ми вшанували хвилиною мовчання пам'ять тих, які не дожились сьогоднішніх днів. Потім заспівали «Многая літа» нам самим, бо більша частина нас вже переступила поріг 80-ти років. А після вже тішилися з того, що нас зійшлась майже половина колишнього класу, що всіх порадувало.

62 роки тому, як зелені стрічки прикрашали наші, скромні на той час, костюми абітурієнтів Середньої економічної школи в Пряшеві, де містився колись Греко-католицький півце-учительський інститут (Учительська препарандія). Якраз цього року минає 130 років від його заснування в Пряшеві.

У 1963-ому році здавали заключні іспити на атестат зрілості молоді хлопці і дівчата IV Б українського класу. Було нас 6 хлопців і 27 дівчат з різних сіл східнославацького регіону від Старини, Ублі, Чукаловець, Габури, Ольки, Стебника, Підгородя, Дрениці, Мирошова, Жаковець, Вапеника, Просачова, Дубової, Кружльова, Лівова, Пригуляна, Гінковець, Руського Грабівця та інших. Походили студенти з різних небагатих сімей, здебіль-

НОВИНИ КУЛЬТУРИ

УКРАЇНА. У Києві в «Українському домі» з 23 по 26 жовтня 2025 року відбудеться фестиваль книжок про культуру «Фундамент», що зосереджується виключно на нефікшні та культурологічній літературі.

ЛИТВА. В Українському центрі у Вільнюсі відбувся концерт за участю легендарних українських фольклорних колективів «Дружба» та «Веснянка», під час якого пісня, танець і жива музика об'єднали українських і литовських глядачів.

АВСТРАЛІЯ. В Українському домі в Мельбурні 3 серпня відбудеться перший Українсько-австралійський книжковий фестиваль, покликаний зібрати разом письменників, видавців, читачів, родини та всіх, любить та поважає Україну, хто шанує слово, культуру і пам'ять.

ВЕЛИКОБРИТАНІЯ. У Лондоні 7 липня відбувся 16-й щорічний благодійний вечір Івана Купала, організований Ukraine Charity та Songs for Ukraine.

ГОЛЛАНДІЯ. У церкві Laurenskerk у Роттердамі відбулося офіційне відкриття спеціальної виставки «Ікони надії та виживання», відвідати яку можна до 30 серпня.

www.ukrinform.ua/tag-kultura

Духовна культура під Карпатами

18-19 червня 2025 р. Державна наукова бібліотека в Пряшеві (ДНБ в Пряшеві) – відділ історичних бібліотечних фондів у співпраці з кафедрою словацької мови, літератури та дидактики Інституту філології педагогічного факультету Університету ім. Я. А. Коменського в Братиславі організувала науковий міждисциплінарний колоков'їум «Духовна культура під Карпатами у ціннісних взаємодіях II». Колоков'їум відкрив директор ДНБ в Пряшеві, д-р Любомир Балаж, після чого з доповідями виступили наукові керівники колоков'їуму проф. д-р Петер Женьюх, доктор наук і доц. mgr. Марцела Доменова», – зазначила доктор філософії Луція Немцова, член організаційного комітету колоков'їуму.

«Це важлива і цінна подія, і я дуже ціную, що учасники та експерти поділилися цінними думками зі своїх досліджень. Ми будемо продовжувати розвивати цю співпрацю, і я твердо вірю, що колоков'їум зробить значний внесок у презентацію історії книжкової культури. Сподіваюся, що нам вдасться забезпечити фінансову підтримку для проведення цієї події, що супроводжуватиметься широкою міжнародною участю, в наступні роки. Водночас сподіваюся, що вдасться продовжити фінансову підтримку редакційної діяльності відділу», – додав директор бібліотеки Любомир Балаж.

Матеріали колоков'їуму з міжнародною участю (Польща, Україна), де мовознавці, літературознавці, історики, архівісти, богослови та бібліотекарі мали змогу представити свої актуальні дослідження, були поділені на три тематичні секції. Перша секція під назвою «З сучасних досліджень культурної комунікації в писемних пам'ятках» представила присутнім не тільки питання редагування конкретного історичного писемного джерела (Керестурського рукопису), але й його зміст, сучасні діалектні дослідження в середовищі словаків придунайських земель, релігійні твори, які можна використовувати в процесі навчання та виховання, а також подорож на землю батьків – до Словаччини – в тому вигляді, в якому вона була записана її автором на початку 20 століття.

Друга секція «Пам'ятки книжкової культури: Бог – Слово – Віра» надала простір для презентації досліджень в галузі церковнослов'янських рукописів з колекції ДНБ в Пряшеві, видавничої продукції кількох конфесій на території Схід-

ної Словаччини, а також смерті як частини літературних текстів, призначених для дитячого реципієнта.

У третій секції – «Особистість versus спільнота, пам'ятка як частина цілого в історичному контексті» – були представлені доповіді, починаючи від церковної історії (ruženské bratstvo в Старій Любовні, становище греко-католицького духовенства в період Мукачівської єпархії), через історію книжкової культури (аналіз монастирських бібліотек у Польщі, значення каноніка Йоана Ольшавського як одного з меценатів єпархіальної бібліотеки та поява збережених рукописів у її фондах), долі та висвітлення життя осіб, пов'язаних зі Східною Словаччиною (єврейський вчений Мейер Фрідман, журналіст і публіцист Іван Гват), до лінгвістично орієнтованих питань (перекладознавчі проблеми та лінгвістичний аналіз розмовного дискурсу).

Колоков'їум – професійна частина зустрічі була збагачена супровідною програмою. Увечері першого дня відбулася презентація вибраних напрямів видавничої діяльності відділу історичних бібліотечних зібрань за 2023 – 2024 рр. Другого дня учасники мали змогу ознайомитися з поточними виставками в кабінеті стародруків та в галереї «Бібліотека», а також перевірити свої знання з тематики за допомогою супровідної освітньої програми.

Як зазначив один з наукових гарантів колоков'їуму, проф. Петер Женьюх, «Це вже другий рік проведення заходу, який відбувається завдяки правильній співпраці обох кафедр. Ми можемо представити теми, які є результатом актуальних досліджень. З наших доповідей і дискусій ми взяли те, що пов'язано з аксіологією, з ціннісним пізнанням самих себе, тобто те, що пов'язано з мовою, літературою, письмом, культурою як такою, історією, мистецтвом і всіма видами тих наук, які збагачують дух. Колоков'їум присвячений ціннісним взаємодіям і духовному життю як такому». На завершення науковий гарант доц. Марсела Доменова додала: «Ми віримо, що це був не останній захід такого роду в приміщенні Державної наукової бібліотеки в Пряшеві, адже цей колоков'їум також вказує на широкую сферу проблематики і необхідність подальших досліджень історії книжкової культури в контексті духовних цінностей та їх взаємодії».

Бібліотека планує видати збірник матеріалів колоков'їуму.

Рената Шмідова.
ДНБ, Пряшів.

Ярослав Сисак

27 червня 2025 р. помер актор, режисер, колишній директор Українського національного театру в Пряшеві (тепер ТОД) Ярослав Сисак.

Я. Сисак народився 28 травня 1939 р. в с. Пихні Снинського округу. Закінчив педагогічну школу в Пряшеві (1957) і Театральний

інститут ім. Карпенка-Карого в Києві (1971). В УНТ актор (1957 – 1966), режисер (з 1971), художній керівник драми (1976 – 1982), директор (1982 – 1998). Зіграв багато ролей, таких як О. Душнович у п'єсі «Головний бубнар», Бача Мишо (І. Стодола «Бачова жінка»), Едгард («Король Лір» Шекспіра). Виступав у радіоп'єсах.

-р-

Felső Polyana (1572), Poliena Superior (1583), Wisna Polanka (1773), Felső Polyanka (1786), угор. Felsőpolyánka, Felsőpragony.

Стат.: 1869 – 254 жит., 1880 – 232 жит., 6 нім., 223 рус., 3 немовл., 226 гр.-кат., 6 юд., 1890 – 211 жит., 209 рус., 2 інш., 195 гр.-кат., 16 юд., 1900 – 165 жит., 10 нім., 149 рус., 6 інш., 155 гр.-кат., 10 юд., 1910 – 214 жит., 5 нім., 197 рус., 12 інш., 209 гр.-кат., 5 юд., 1921 – 224 жит., 211 руськ., 4 євр., 6 інш., 3 чуж., 220 гр.-кат., 4 юд., 1930 – 224 жит., 211 руськ., 4 євр., 6 інш., 2 чуж., 220 гр.-кат., 4 юд., 1940 – 241 жит., 1948 – 176 жит., 1950 – 145 жит., 12 слов., 133 рус., 2 р.-кат., 143 гр.-кат., 1961 – 149 жит., 1970 – 141 жит., 1980 – 148 жит., 66 слов., 82 укр., 1991 – 152 жит., 79 слов., 47 рус., 26 укр., 6 р.-кат., 19 гр.-кат., 105 правосл., 2 без віросп., 1 єванг., 21 невт., 2001 – 124 жит., 66 слов., 45 рус., 12 укр., 7 р.-кат., 36 гр.-кат., 80 правосл., 2011 – 108 жит., 45 слов., 1 ром., 53 рус., 4 укр., 5 невт., 2 р.-кат., 23 гр.-кат., 66 правосл., 2 єванг. а.в., 6 без віросп., 9 невт., 2021 – 109 жит., 53 слов., 1 ром., 55 рус., 9 без віросп., 10 р.-кат., 1 єванг. а.в., 26 гр.-кат., 62 правосл., 1 невт.

Площа хотара 569 га.

Василь Латта в «Атласі українських говорів Східної Словаччини» зафіксував народну назву села - *Вішніа Пол'янка*.

Статистика 1930 року засвідчує присутність русинів-українців у всьому Бардіївському окрузі. В статистиці вони наведені як жителі руської національності (ruskej národnosti). У той рік у Вишній Полянці із 224 жителів 211 осіб було руської національності. В 35 селах округу складали люди руської національності (перше число кількість жителів, друге – кількість осіб руської національності): Андрийова (427 : 418), Бехерів (709 : 638), Біловежа (538 : 475), Боглярка (248 : 235), Березівка (149 : 102), Цигелка (525 : 434), Шариське Чорне (481 : 479), Фричка (317 : 279), Герлахів (482 : 415), Грабське (489 : 484), Львівська Гута (240 : 239), Гутка (253 : 232), Ялинки (174 : 165), Хмельова (677 : 661), Криве (247 : 241), Крижі (269 : 252), Кружлів (755 : 397), Курів (603 : 552), Липова (121 : 116), Луків (640 : 531), Лівів (347 : 296), Микулашова (362 : 345), Ондавка (152 : 147), Ортутова (221 : 210), Петрова (448 : 399), Нижня Полянка (293 : 247), Рететівка (253 : 243), Рясів (375 : 355), Снаків (532 : 480), Стебник (569 : 519), Шашова (193 : 185), Нижній Тварожець (461 : 433), Вишній Тварожець (267 : 242), Варадка (256 : 198), Венеція (188 : 169). В 30 селах Бардіївського округу проживала словацька людність.

Вишня Полянка розташована у долині р. Ондави, межує з Польщею. Заснована у 1553-72 рр. на закупному праві і належала Маковицькому панству.

В основі назви лежить Поляна, тобто назва місцевості, де було засновано поселення, або первісна назва сусіднього села Нижня Полянка, жителі якого заснували село. Як зазначає Ф. Уличний, географічне розташування села, його назва та розвиток заселення найближчих околиць дають підстави

Сторінки минулого (134)

ВИШНЯ ПОЛЯНКА – VYŠNÁ POLIANKA (окр. Бардіїв)

припустити, що поселення було збудоване поселенцями з шолтисом на правах застави у 1650-х роках. Тут же історик наводить, що Вишня Полянка належала до руських сіл на Маковицькому панстві.

Наприкінці 16 століття Вишня Полянка належала до невеликих сіл, але кількість селянських господарств і будинків поступово зростала. У 1618 році тут був млин, що належав шолтису, і 12 селянських господарств, які обробляли чверть наділу землі. Вишня Полянка належала до Маковицького панства аж до скасування кріпацтва у 1848 році.

Селяни займалися хліборобством, працювали у лісах, годували худобу. В Урядовому лексиконі сіл Угорщини 1773 року Вишня Полянка зазначена як чисто руська. Релігійний перепис населення 1806 року наводить село як греко-католицьке з руською мовою проповіді. У 19 ст. Вишня Полянка була власністю панів Ердеді. У 1787 р. Вишня Полянка мала 25 будинків, 166 жителів, 1828 р. - 42 будинків, 335 жителів. У 1850-1900 рр. багато селян емігрувало переважно за океан. У 1944-45 рр. село значно зруйноване. 1949 р. засновано ЄСГА „Маковиця“. Електрифікація була проведена у 1.10.1951 року. Телефон вперше з'явився в селі в 1954 році. Автобусне сполучення офіційно розпочалося 5.11.1949 р. Культурно-адміністративний будинок добудований у 1956 році. У 1970 р. в селі було збудовано громадський водогін.

Важливою подією стало об'єднання п'яти сільськогосподарських артіль (JRD) - Ондавка, Вишня Полянка, Варадка, Нижня Полянка, Гутка - в одну спільну артіль, яка отримала назву JRD *Makovica*. Це сталося 4.1.1972 року, а місцезнаходженням стала Нижня Полянка. У 1982 р. почалося розведення овець, які випасалися на ондавських і гутницьких хотарах. У 1992 р. багато артіль були перетворені на сільськогосподарські кооперативи тощо. Так сталося і з артілью *Magura Zborov*, яка зрештою добре вийшла з цих важких років і поступово почала розширювати свої землі як для вирощування сільськогосподарських культур, так і для обробки лук і пасовищ. У Вишній Полянці така ситуація стала в 2004 р. на площі 217 га.

Освіта у селі Вишня Полянка має багату історію. Перша згадка про навчання учнів датується 1874 роком, коли в село приїхав перший вчитель Ілля Роман. Навчання відбувалося лише в орендованому родинному будинку, який був куплений у 1890 році. Цікаво, що навчання проводилося тільки взимку, мадярською мовою, а вчителю батьки платили тільки зерном. У 1907 р. школу довелося закрити після інспекторської перевірки. Тому вже в 1910 р. жителі вирішили побудувати офіційну шкільну будівлю з

цегли, яку випалювали в шкільному саду. У 1911 р. до школи приїхала перша кваліфікована вчителька з Земплина Ірена Товт, яка викладала руською та мадярською мовами. Це було недовго, оскільки в 1914 році вибухнула Перша світова війна, під час якої будівля школи була зруйнована і від неї залишилися тільки стіни. Все було відновлено після реконструкції будівлі в 1924 році, і до викладання приступив учитель Федір Рожек (8.3.1900 – 10.12.1980), який також дбав про розвиток культурного життя у Вишній Полянці.

Будівля школи використовувалася для цієї мети до кінця навчального року, у червні 1986 р. У школі могли навчатися учні з 1-го по 4-й клас. З вересня цього року учні з Вишньої Полянки та Ондави відвідували Основну школу в Нижній Полянці. Згодом будівлю використовували як житло, а в 2005 році її викупила фізична особа, втративши таким чином функцію школи.

У селі Вишня Полянка є одна пам'ятка національної культури - греко-католицька дерев'яна церква Святої Параскеви. Як зазначає Вікіпедія, вона належала Православній Церкві і була збудована у 1919 р. на місці і з матеріалу первісної церкви 1820 року. Церкву було відремонтовано в 1958 р.

Певне світло про релігійне життя проливає протоколи візитації римо-католицького єпископа 1814 р., з яких довідуємось, що місцевим священником був Олексій Романович (Romanovics) (1726 – 1746), зусиллями якого була побудована нова церква і потрібно було її обладнати. Патронат здійснюється графом Аспремонтом. Два литі дзвони оплачені парафіянами. Церква грецького обряду у Вишній Полянці була філіальною. Зазначається, що священник – із Варадки.

У селі в сучасному є православна церква Святих Петра і Павла, де регулярно проводяться богослужіння. Сучасний православний храм побудований у візантійському стилі у 20 столітті.

Належить до парафії Варадка, духовним наставником церковної громади є прот. Петро Савчак.

Друга церква в селі – вже згадувана греко-католицька дерев'яна церква Святої Параскеви, яка є національною пам'яткою культури і датується 1919 роком.

Належить до парафії Микулашова, парохом і адміністратором парафії якої був mgr. Славомір Нергеш. В сучасному духовні потреби вірян забезпечує Йосиф Кавчак.

У Вишній Полянці знаходиться цвинтар воїнів, полеглих у Першій світовій війні.

В селі народився Андрій Серафін - архітектор, який працював в бюро *Stephan Braunfels Architekten* у Берліні.

-мі-